

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

تأثیر ژئوپولیتیک بر سیاست خارجی اسرائیل

نگارش:

حسین آجورلو

استاد راهنما:

دکتر اصغر جعفری ولدانی

استاد مشاور:

دکتر سید جلال دهقانی فیروز آبادی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته مطالعات منطقه‌ای گرایش خاورمیانه

شهریور ۱۳۸۸

تقدیم

به مادرم که عمر خود را صرف تربیت
فرزندانش کرد و همچنین همسر و
فرزند دلبندم که با صبر و حوصله مرا
برای دستیابی به اهدافم یاری کردند.

با سپاس
از همه کسانی که مرا در امر تحصیل و
پژوهش یاری کردند.

فهرست مطالب

بسم الله الرحمن الرحيم.....	۱
مقدمه.....	۱۰
فصل اول.....	۱۲
کلیات تحقیق.....	۱۲
طرح مسئله.....	۱۲
اهداف، علل و ضرورت های پژوهش:.....	۱۳
انتخاب موضوع:.....	۱۳
الف) علل انتخاب:.....	۱۳
ب) ضرورت های انتخاب:.....	۱۳
ج) اهداف این انتخاب:.....	۱۴
پیشینه و سوابق پژوهش.....	۱۴
سوالات و فرضیات.....	۱۵
تعریف مفاهیم و متغیرها.....	۱۵
مفاهیم.....	۱۵
متغیرها.....	۱۵
جنبه های نوآوری و بدیع بودن موضوع.....	۱۶
موانع، مشکلات و محدودیتهای پژوهش.....	۱۶
روش پژوهش و روش گردآوری اطلاعات.....	۱۶
روش گردآوری اطلاعات.....	۱۶
روش پژوهش.....	۱۶
سازماندهی پژوهش.....	۱۶
فصل دوم.....	۱۸
ژئوپولیتیک.....	۱۸
تعریف ژئوپولیتیک.....	۱۸

عوامل مؤثر در ژئوپولیتیک.....	۲۱
عوامل ثابت.....	۲۱
۱. موقعیت.....	۲۱
الف) موقعیت دریایی.....	۲۲
ب) موقعیت ساحلی.....	۲۲
ج) موقعیت بری مرکزی.....	۲۲
د) موقعیت استراتژیک.....	۲۲
۲. فضا.....	۲۳
۳. وسعت خاک.....	۲۳
۴. هندسه زمین.....	۲۴
۵. شکل کشور.....	۲۴
الف) کشورهای طویل.....	۲۴
ب) کشورهای دایره‌ای.....	۲۴
ج) کشورهای دنباله دار.....	۲۴
د) کشورهای چند پاره.....	۲۴
ه) کشورهای منگنهای.....	۲۵
عوامل متغیر.....	۲۵
۱. جمعیت.....	۲۵
۲. منابع طبیعی.....	۲۵
الف) منابع غذایی.....	۲۶
ب) منابع معدنی.....	۲۶
تحولات ژئوپولیتیک.....	۲۶
دوران پیشرفت.....	۲۷
دوران انزوا.....	۲۹
دوره احیا.....	۳۰
بررسی نظریه های ژئوپولیتیک.....	۳۱
نظریات ژئوپولیتیک و دریاها.....	۳۳
هارتلند.....	۳۷
هوا و فضا.....	۳۹
اهمیت فضای ژئوپولیتیک.....	۳۹
فصل سوم.....	۴۴
تصنعی بودن کشور اسرائیل.....	۴۴
از شکل گیری جنبش صهیونیسم تا تشکیل دولت اسرائیل.....	۴۴

۴۶	تشکیل دولت اسرائیل
۴۷	پیامدهای اعلام استقلال
۴۸	جنگ های اعراب و اسرائیل
۴۸	جنگ ۱۹۴۸ (جنگ استقلال)
۴۸	جنگ ۱۹۵۶ (کانال سوئز)
۴۸	جنگ ۱۹۶۷ (شش روزه)
۴۹	جنگ ۱۹۷۳ (یوم کیپور یا رمضان)
۴۹	صلح اعراب و اسرائیل
۵۲	جنگ با گروههای ضد اسرائیل
۵۲	جنگ ۳۳ روزه
۵۲	جنگ غزه
۵۴	فصل چهارم
۵۴	تکثرگرایی سیاسی و ژئوپولیتیک اسرائیل
۵۴	پارلمان اسرائیل
۵۴	انتخابات پارلمانی اسرائیل
۵۷	دولت
۵۸	ریاست جمهوری
۵۹	جمع بندی
۶۱	فصل پنجم
۶۱	اسرائیل و مشکل عمق استراتژیک
۶۲	خصوصیات جغرافیایی
۶۵	آب و هوای اسرائیل
۶۶	کمبود آب در اسرائیل
۶۷	تقسیمات کشوری اسرائیل
۶۸	شهرهای مهم اسرائیل
۶۸	بیت المقدس (اورشلیم)
۶۹	تل آویو
۶۹	حيفا
۷۰	جمع بندی
۷۲	فصل ششم
۷۲	تأثیر جغرافیای انسانی در سیاست خارجی اسرائیل

۷۳	..... جمعیت شناسی اسرائیل
۷۴	..... ساختار سنی
۷۴	..... متوسط سنی
۷۴	..... امید به زندگی
۷۴	..... گروههای نژادی
۷۴	..... زبان
۷۴	..... گروههای مذهبی
۷۵	..... نرخ با سواد
۷۸	..... مهاجرت
۷۹	..... فصل هفتم
۷۹	..... ژئواکونومیک اسرائیل
۷۹	..... مشخصات اقتصادی اسرائیل
۸۱	..... تحلیلی بر اقتصاد اسرائیل
۸۲	..... جغرافیای صنعتی اسرائیل
۸۴	..... انرژی در اسرائیل
۸۴	..... روشهای اقتصادی
۸۴	..... ۱. جایگزین کردن سایر انرژی ها
۸۷	..... ۲. واردات نفت از طریق شرکتهای خارجی
۸۷	..... ۳. توسعه در جهت صنایع غیر نفتی
۸۸	..... ۴. تقویت بنادر غربی و جنوبی اسرائیل
۸۸	..... روشهای سیاسی
۸۸	..... ۱. دنبال کردن سیاست بین المللی کردن آبراهها
۸۹	..... ۲. ایجاد روابط مسالمت آمیز با قدرتهای مؤثر نفتی
۹۰	..... ۳. جلوگیری از استفاده سیاسی از نفت
۹۱	..... ۴. نفت اهرم فشار بر فلسطینیان
۹۱	..... تجارت بین الملل
۹۱	..... گردشگری
۹۲	..... درآمد سرانه اسرائیل
۹۳	..... منابع طبیعی
۹۳	..... کشاورزی اسرائیل
۹۴	..... محصولات کشاورزی
۹۵	..... جمع بندی

فصل هشتم.....	۹۶
مرزهای ناپایدار و نظامی گری اسرائیل.....	۹۶
نیروهای دفاعی اسرائیل.....	۹۸
نظام وظیفه در ارتش اسرائیل.....	۹۸
نیروی زمینی ارتش اسرائیل.....	۹۹
نیروی هوایی اسرائیل.....	۱۰۰
جنگنده‌های نیروی هوایی.....	۱۰۱
بالگردهای نیروی هوایی.....	۱۰۱
پایگاه‌های نیروی هوایی.....	۱۰۱
نیروی دریایی اسرائیل.....	۱۰۲
صنایع نظامی اسرائیل.....	۱۰۲
توان هسته‌های اسرائیل.....	۱۰۳
جمع‌بندی.....	۱۰۴
فصل نهم.....	۱۰۵
همسایگان آشتی ناپذیر و سیاست خارجی اسرائیل.....	۱۰۵
نتیجه‌گیری.....	۱۱۰
منابع و مأخذ.....	۱۱۷
منابع فارسی.....	۱۱۷
منابع لاتین.....	۱۲۱
منابع نقشه‌ها.....	۱۲۸
ضمائم.....	۱۲۹
اعلامیه بالفور ۱۹۱۷.....	۱۲۹
قرارداد سایکس- پیکو ۱۹۱۶.....	۱۳۰
قطعنامه ۲۴۲ شورای امنیت سازمان ملل متحد.....	۱۳۳
اعلامیه استقلال اسرائیل.....	۱۳۴

مقدمه

"اگر ما هنوز به مقطعی نرسیده‌ایم که در آن مقطع همه بتوانند به سادگی بپذیرند که جغرافیای سیاسی همان چیزی است که جغرافی دانان سیاسی انجام می‌دهند، حداقل تحمل پذیری ما نسبت به تکرر عقاید زیاد شده است و مطمئناً این امر دلیل بلوغ عقلانی بیشتر هم در بیرون و هم درون این رشته علمی شده است." ریچارد مویر

در ژئوپولیتیک نقش عوامل محیط جغرافیایی در سیاست کشورها بررسی می‌شود. نقش هر کشور در روابط بین الملل فقط به تصمیمات تصمیم گیرندگان سیاست خارجی آن کشور بستگی ندارد به بیان دیگر دولت مردان به آن حدی تصور می‌شود در انتخاب روش‌های سیاسی آزاد نیستند بلکه زمینه فعالیت آنها محدود است و این محدودیت‌ها تاثیر عمیقی در سیاست خارجی هر کشوری دارد. چه بسا در دوران گذشته تصمیم گیرندگانی بدون توجه به این محدودیت‌ها به اتخاذ سیاسی پرداخته اند و زیانهای فراوانی متوجه ملت‌های خود کرده‌اند.

یکی از این محدودیت‌های تصمیم‌گیری ژئوپولیتیک می‌باشد. سیاستمدارانی که با درک صحیح ژئوپولیتیک کشور خود و کشورهای دیگر تصمیم‌گیری می‌کنند کمتر دچار اشتباهاتی می‌شوند که ملت‌های خود را به سقوط بکشند برای مثال اگر هیتلر با بررسی موقعیت ژئوپولیتیک آلمان و شوروی وارد کارزار با شوروی می‌شد چه بسا تاریخ اینگونه برای ملت آلمان رقم نمی‌خورد.

توجه به مبانی و اصول ژئوپولیتیک موجب کسب قدرت بیشتر می‌شود و چه بسا کشوری را به یک کشور قدرتمند در صحنه روابط بین الملل تبدیل کند. به نظر می‌رسد در دنیای امروز اگر تصمیمات واحدهای سیاسی مبتنی بر راهبرد شناخته شده و علمی روابط بین الملل نباشد توسعه یک کشور دور از ذهن می‌باشد. توجه به اصول و قواعد ژئوپولیتیک می‌تواند

گره‌گشای مشکلات داخلی، منطقه و بین‌المللی شود و عدم توجه به آن بسیار مصیبت‌بار می‌باشد.

در این راستا کشور عزیزمان ایران و تصمیم‌گیرندگان آن باید با شناخت صحیح ژئوپولیتیک ایران و کشورهای جهان سعی در اتخاذ تصمیمات صحیح در قبال تحولات جهانی داشته باشند. در این تحقیق سعی شده با پرداختن به اسرائیل یکی از کشورهای خاورمیانه که بعنوان دشمن جمهوری اسلامی ایران شناخته می‌شود و تصمیم‌گیرندگان ایران باید با شناخت درست و دانش پتانسیل‌ها و توانایی‌ها و همچنین نقاط ضعف آن به تصمیم‌درستی که سعادت و پیروزی ملت ایران را داشته باشد برسند.

در اینجا لازم به ذکر است که در این تحقیق نگارنده قصد ارائه نظر در خصوص تصمیم‌گیری و اتخاذ سیاست خاص در قبال دولت اسرائیل را ندارد و فقط سعی شده با جمع‌آوری آمار و اطلاعات تحلیلی در مورد جغرافیای طبیعی، سیاسی، اقتصادی، نظامی و هسته‌ای در این کشور در حد توان علمی خود انجام دهد.

زیرا نگارنده بر این نظر است که اتخاذ یک تصمیم درست نیازمند کارشناسی گروهی از نخبگان علمی و اجرایی می‌باشد که با استفاده از ابزاری همچون تجربه و تحقیق علمی به عنوان داده‌ها و شناخت بهتر برای اتخاذ تصمیمی مناسب می‌باشد. در این جا لازم است که از تمام کسانی که مرا در این امر پژوهش‌یاری نمودند و با ارائه نظرات کارشناسی خود در پربارتر شدن این پژوهش کمک کردند سپاس‌گذاری نمایم.

فصل اول

کلیات تحقیق

طرح مسئله

مطالعه سیاست خارجی اسرائیل بی تردید یکی از دشوارترین مطالعات حوزه سیاست خارجی کشورهاست. اسرائیل کشوری با ابعاد کوچک که در سال ۱۹۴۸ تاسیس شد و تاکنون از سوی بسیاری از تحلیل‌گران و پژوهش‌گران سیاسی مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد. در تمام این مطالعات این نکته بیش از همه مورد توجه قرار می‌گیرد که اسرائیل نمونه خاص و استثنایی است که بالطبع مطالعه و تحلیل جوانب و ابعاد مختلف آن اعم از سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی بررسی خاصی می‌طلبد.

اکثر کارشناسان مسائل اسرائیل این ویژگی را به عنوان مهم‌ترین ویژگی مطالعه اسرائیل بیان می‌کنند. از این رو مطالعه، تبیین و تحلیل رفتار خارجی اسرائیل نیازمند کار علمی و پژوهشی بسیاری است. اسرائیل دارای ویژگی‌های خاصی است و که در کشورهای دیگر کمتر مشاهده می‌شود. طبعاً این ویژگی‌ها باعث پیچیده شدن مطالعه سیاست خارجی اسرائیل می‌شود.

این ویژگی‌ها به این شرح است:

۱. تعداد یهودیان جهان به علت تبلیغی نبودن این دین محدود می‌باشند.
۲. در دنیا فقط یک کشور صاحب دولت یهودی می‌باشد.
۳. اسرائیل با وجود کمی مساحت یکی از بازیگران اصلی منطقه خاورمیانه است.
۴. اسرائیل با ابرقدرت جهانی یعنی ایالات متحده روابط استراتژیک دارد.
۵. محاصره در میان همسایگانی که همگی با موجودیت آن مشکل دارند.
۶. واقع شدن در منطقه پرآشوب و خاورمیانه.
۷. دارا بودن ایدئولوژی و فرهنگ خاص یا همان ایدئولوژی صهیونیسم.
۸. تلاش در جهت افزایش جمعیت از طریق جلب نظریهودیان جهان برای مهاجرت به

اسرائیل.

۹. دارا بودن سیستم سیاسی باز و دمکراتیک برای یهودیان در داخل اسرائیل.
۱۰. استفاده از استراتژی بازدارندگی از طریق ارتش قدرتمند و توان هسته‌ای.
۱۱. بزرگترین دغدغه اسرائیل که همان مشکل امنیت است به همین دلیل دارای سازمانها امنیتی بسیار قوی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی می‌باشد.

از این رو در مطالعات سیاست خارجی اسرائیل با وجود مسائل مختلف پژوهش‌گران سعی می‌کنند به یکی از ابعاد سیاست خارجی اسرائیل بپردازند و کمتر می‌توان به مطالعه تمام مسائل در سیاست خارجی اسرائیل پرداخت.

لازم به ذکر تحلیل و بررسی و مطالعه تمام مسائل در سیاست خارجی اسرائیل بسیار متفاوت با دیگر کشورهاست و با موانع و مشکلات فراوانی همراه است. از جمله همانطور که بیان شد مسائل اسرائیل به شدت امنیتی می‌باشد و دستیابی به اطلاعات، اهداف، برنامه و اصول سیاست خارجی واقعی آن بسیار مشکل می‌باشد.

با این شرایط و به علت علاقه شخصی پژوهشگر به مسائل جغرافیایی و ژئوپولیتیک سعی شد تاثیر عوامل جغرافیایی بر سیاست خارجی اسرائیل را در مورد بررسی قرار دهیم. در این تحقیق سعی می‌شود با استفاده از نظریات ژئوپولیتیک به توضیح مفاهیم و مصادیق و همچنین چگونگی تاثیرگذاری جغرافیای اسرائیل بر سیاست خارجی را بررسی می‌شود.

اهداف، علل و ضرورت های پژوهش:

انتخاب موضوع:

از آن جهت که انتخاب هر موضوع، دارای علل و انگیزه‌ها و اهداف مخصوص به خود است در باب موضوع یاد شده:

الف) علل انتخاب:

عواملی که سبب انتخاب این موضوع گردیده است عبارتند از:

۱. علاقه و کنجکاوی شخصی
۲. به روز بودن موضوع و پیامد های عملی آن در عرصه بین المللی

ب) ضرورت های انتخاب:

ضرورت شناخت توانایی های بالقوه و بالفعل اسرائیل در یکی از مناطق جهان و استفاده از تجربیات آن برای حفظ امنیت و اتخاذ سیاست خارجی مناسب کشور عزیزمان ایران می‌باشد.

ج) اهداف این انتخاب:

- از آنجا که در زندگی بشر اعمال آگاهانه و هدفمند می باشد، تحقیق نیر از این امر مستثنی نبوده و طبعاً هدف یا اهدافی از دنبال می نماید.
۱. آشنایی هرچه بیشتر با مناطق جهان؛
  ۲. شناخت نقاط ضعف و قوت اسرائیل؛
  ۳. در کنار شناخت ظرفیت‌های این کشور و شکل دهی سیاست‌های صحیح کشورمان در قبال اسرائیل.

پیشینه و سوابق پژوهش

پیرامون موضوع مورد نظر، کارهای اندکی به صورت کتاب، مقاله، پایان نامه صورت گرفته است از این میان می توان به مقاله با عنوان "ژئوپولیتیک اسرائیل: متون مقدس و دوران معاصر"^۱ که توسط آقای جرج فردمن^۲ انجام شده است ولی مشکل اساسی آن پرداختن بیش تر به مسائل و ژئوپولیتیک باستانی می پردازد و در قسمتی از آن ژئوپولیتیک جدید اسرائیل می-پردازد و مقاله با عنوان "آب، ژئوپولیتیک و دولت سازی: مورد مطالعاتی اسرائیل"^۳ که توسط ناداو موراگ^۴ نوشته شده است به تبیین برخی از موضوعات این حوزه می پردازد ولی مطالب کمی را بیان می کند بیشتر به موضوع آب در اسرائیل می پردازد. کتاب با عنوان "جمعیت، شهرک‌ها و منازعه: اسرائیل و کرانه باختری"^۵ نوشته دیوید نیومن^۶ تالیف شده است که به بررسی ژئوپولیتیک اسرائیل و سرزمین‌های فلسطینی و علل ادامه منازعه بین اعراب و اسرائیل پرداخته است ولی کمتر به سیاست خارجی پرداخته است. کتاب دیگر "جغرافیای سیاسی خاور میانه و شمال آفریقا" اثر آلاسدایر درایسدل و جرالدا اچ بلیک به مسائل ژئوپولیتیک خاورمیانه می پردازد البته این کتاب کمتر در مورد خاص اسرائیل بحث می کند و دید کلی کتاب جغرافیایی است و به سیاست کمتر پرداخته است. البته منابع دیگری وجود دارد ولی به طور کامل به این مسئله نپرداخته است.

^۱ The Geopolitics Of Israel: Biblical and Modern

^۲ George Friedman

^۳ Water, Geopolitics and State Building: The Case of Israel

^۴ Nadav Morag

^۵ Population, Settlement and Conflict: Israel and the West Bank

^۶ David Newman

سوالات و فرضیات

از آنجا که هر تحقیق، بدلیل ایجاد تمرکز تحقیقاتی، پیرامون یک سوال اساسی ایجاد می شود، سوال تحقیق اینگونه است، عوامل جغرافیایی چگونه بر سیاست خارجی اسرائیل تاثیر می گذارد؟

دراین رابطه فرضیه پژوهش عبارت است از اینکه با توجه به فقدان عمق استراتژیک، مرزهای ناپایدار و برخی همسایگان آشتی ناپذیر که امنیت اسرائیل را تهدید می کند موجب اتخاذ سیاست خارجی این کشور بر اساس عوامل جغرافیایی می شود.

تعریف مفاهیم و متغیرها

مفاهیم

ژئوپولیتیک: ژئوپولیتیک یا سیاست جغرافیایی اثر محیط و اشکال یا پدیده های محیطی چون، موقعیت جغرافیایی، شکل زمین، منابع کمیاب، امکانات ارتباطی و انتقالی^۱، وسایل ارتباط جمعی، اقتصادی، نظامی و... را در تصمیم گیری های سیاسی، بویژه در سطوح گسترده منطقه ای و جهانی مطالعه می کند.

سیاست خارجی: سیاست خارجی عبارت است از یک استراتژی یا یک رشته اعمال از پیش طراحی شده توسط تصمیم گیرندگان حکومتی که مقصود از آن دستیابی به اهدافی معین، درچارچوب کلی و درمحیط جهانی و بین المللی است.

اسرائیل: اسرائیل کشوری در منطقه خاورمیانه واقع در غرب قاره آسیا و حاشیه دریای مدیترانه است. این کشور در شمال با لبنان، در شرق با سوریه و اردن و در جنوب غربی با کشور مصر دارای مرز مشترک است. اسرائیل در سال ۱۹۴۸ اعلام استقلال کرد. با بیش از هفت میلیون شهروند که اکثر آنان را یهودیان تشکیل می دهند، اسرائیل تنها کشور کلیمی در جهان است لازم به ذکر کرانه باختری و نوار غزه و مناطق اشغالی ۱۹۶۷ جزو آن محسوب نمی شود. **عمق استراتژیک:** به فضای مورد نیاز یک کشور در قبال تهدیدات نظامی عمق استراتژیک گویند.

متغیرها

با توجه به اینکه در تحقیق، متغیر مستقل به عنوان علت و عنصر تاثیر گذار و متغیر وابسته به عنوان معلول و عنصر تاثیر پذیر، جایگاه خاصی دارا می باشند، "ژئوپولیتیک اسرائیل" به عنوان

^۱ زمینی، دریایی، هوایی و فضایی

متغیر مستقل و "سیاست خارجی اسرائیل" متغیر وابسته شناخته می شود.

جنبه های نوآوری و بدیع بودن موضوع

در مورد جنبه های نوآوری و بدیع بودن موضوعی توان به این موضوع اشاره کرد که موضوع پایان نامه ای در دانشگاه های ایران با چنین عنوانی جدید می باشد لازم به ذکر کتابی هم با چنین رویکردی ژئوپولیتیکی در مورد کشور اسرائیل چه به فارسی و چه به انگلیسی کمتر به چشم می خورد.

موانع، مشکلات و محدودیت های پژوهش

یکی از مشکلات اصلی این پژوهش عدم وجود منابع فارسی در این زمینه است و محدودیت موجود به کمبود کارهای انجام شده علمی در حوزه اسرائیل می باشد. یکی دیگر از محدودیت های که می توان به آن اشاره کرد محدودیت زمان است که غالب تحقیقات دانشگاهی با این مشکل روبرو هستند.

روش پژوهش و روش گردآوری اطلاعات

روش گردآوری اطلاعات

شیوه جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای^۱ به طور مشخص فیش برداری و رجوع به اینترنت خواهد بود. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات از دو روش "علی و معلولی" و "توصیفی" استفاده می شود.

روش پژوهش

روش بکار گرفته در تحقیق بر اساس هدف از روش کاربردی بر اساس ماهیت از روش علی و معلولی و در برخی مواقع از روش توصیفی^۲ استفاده می شود.

سازماندهی پژوهش

تحقیق حاضر بدین گونه سازماندهی شده است. در فصل اول کلیات تحقیق، از جمله طرح

^۱ تحلیل ثانویه

^۲ تحلیل محتوی

مسئله و سوال و فرضیه را توضیح می‌دهد، در فصل دوم تئوری‌های ژئوپولیتیک و تأثیر جغرافیا بر سیاست خارجی را مورد بررسی قرار می‌دهیم. در فصل سوم به تاریخ اسرائیل با عنوان تصنعی بودن کشور اسرائیل از تشکیل جنبش صهیونیسم تاکنون پرداخته می‌شود، در فصل چهارم در مورد تکثرگرایی ساختار حکومت اسرائیل و تأثیر این ساختار در سیاست خارجی این کشور بحث می‌کنیم. در فصل پنجم جغرافیای اسرائیل و فقدان عمق استراتژیک را مورد بررسی قرار می‌دهیم، در فصل ششم جغرافیای انسانی و ساختار جمعیتی را توضیح می‌دهیم. در فصل هفتم به جغرافیای اقتصادی اسرائیل و بازرگانی و تجارت خارجی پرداخته می‌شود. در فصل هشتم به ناپایداری مرزهای اسرائیل و جغرافیای نظامی اسرائیل و نیروهای سه گانه ارتش اسرائیل مورد بررسی قرار می‌دهیم. در فصل نهم سیاست خارجی اسرائیل و جهت‌گیری‌های آن را در قبال همسایگان آشتی ناپذیر مورد بررسی قرار می‌دهیم. در آخر به نتیجه‌گیری و تجزیه تحلیل مباحث پژوهش پرداخته می‌شود.

فصل دوم

ژئوپولیتیک

در این تحقیق برای دستیابی به یک تحلیل مناسب و همچنین یک کار علمی در جهت پاسخگویی به این سوال فرعی تحقیق که "چه تئوری می‌تواند تاثیر جغرافیای اسرائیل را بر سیاست خارجی آن توضیح دهد؟" در پاسخ به این سوال به نظر می‌رسد "ژئوپولیتیک برای تحلیل موضوع راه‌کارهای مناسبی را برای ارائه یک چارچوب علمی بیان می‌کند."

تعریف ژئوپولیتیک

ژئوپولیتیک مرکب از دو واژه ژئو^{۱۰} به معنای زمین و پولیتیک^{۱۱} به معنای سیاست است. در فارسی، معادل‌هایی همانند سیاست جغرافیایی، علم سیاست جغرافیایی و جغرافیا سیاست‌شناسی برای آن ذکر شده است. در انگلیسی، به آن جیوپالیتیکس^{۱۲}، در آلمانی به خاستگاه اصلی آن، گئوپولیتیک^{۱۳} و در فرانسوی ژئوپولیتیک^{۱۴} اطلاق شده است. دکتر دره میر حیدر جدیدترین تعریفی که از ژئوپولیتیک ارائه کرده است بدین شرح است: "ژئوپولیتیک شیوه قرائت و نگارش سیاست بین‌الملل توسط صاحبان قدرت و اندیشه و تأثیر آنها بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی در سطح ملی و منطقه‌ای است" (میرحیدر ۱۳۷۷: ۲۲). دکتر پیروز مجتهدزاده در مورد ژئوپولیتیک معتقد است: "ژئوپولیتیک یا سیاست جغرافیایی اثر محیط و اشکال یا پدیده‌های محیطی چون، موقعیت جغرافیایی، شکل زمین، منابع کمیاب، امکانات ارتباطی و انتقالی^{۱۵}، وسایل ارتباط جمعی و ... را در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، بویژه در سطوح گسترده منطقه‌ای و جهانی مطالعه می‌کند" (مجتهدزاده ۱۳۸۱: ۱۲۸).

---

^{۱۰} Geo

^{۱۱} politic

^{۱۲} Geopolitics

^{۱۳} Geopolitike

^{۱۴} Geopolitique

^{۱۵} زمینی، دریایی، هوایی و فضایی

در تعریفی دیگر دکتر مجتهدزاده معتقد است: "جغرافیای سیاسی و ژئوپولیتیک دو مبحث علمی مکمل از یک موضوع علمی است و به مطالعه نقش آفرینی قدرت سیاسی در محیط جغرافیایی می پردازد" (مجتهد زاده ۱۳۷۹: ۲۳). حافظ نیا نیز در کتاب مبانی مطالعات سیاسی اجتماعی جلد اول از ژئوپولیتیک تعریفی بدین شرح ارائه می دهند: "ژئوپولیتیک عبارتست از: مطالعه رفتار سیاسی دولت ها، گروهها و سازمانها در مورد جنبه های فضایی، محیطی و انسانی" (حافظ نیا ۱۳۷۹: ۲۱۱). دکتر حافظ نیا در تعریفی دیگر موضوع ژئوپولیتیک را رفتار گروه های انسانی متشکل نسبت به یکدیگر بر پایه جغرافیا، قدرت و سیاست می داند (حافظ نیا ۱۳۸۴: ۵۶-۵۵).

پیر ماری گالویز^{۱۶}، نویسنده فرانسوی کتاب ژئوپولیتیک راههای رسیدن به قدرت^{۱۷}، در سال ۱۹۹۰، ژئوپولیتیک را چنین تعریف می کند: "ژئوپولیتیک یعنی مطالعه نحوه ارتباط بین هدایت سیاسی یک قدرت با برد بین المللی و چهارچوب جغرافیایی عملکرد آن". (عزتی ۱۳۷۹: ۵). پرفسور کاسلن برادن^{۱۸} و فرد شلی^{۱۹} نیز ژئوپولیتیک را مطالعه روابط بین الملل و زد و خوردهای مبتنی بر یک فضای جغرافیایی می داند (Kathleen 2000: 5). در اصطلاح، ژئوپولیتیک رویکرد یا دیدگاهی برای سیاست خارجی^{۲۰} است که هدف آن تبیین و پیش گویی رفتار سیاسی و توانایی های نظامی بر حسب محیط طبیعی است. بنابراین، رویکرد ژئوپولیتیک با تفاوت مراتب، بیانگر تأثیر قطعی و جبری جغرافیا در وقایع سیاسی و تاریخی می باشد. ژئوپولیتیک تأثیرپذیری و تأثیرگذاری سیاست و قدرت در محیط جغرافیایی و به بیان دیگر، تأثیر تصمیمات سیاسی بر محیط جغرافیایی را مورد بررسی قرار می دهد. نقش ویژه جغرافیای سیاسی، سازماندهی سیاسی فضا در سطح محلی، ملی و منطقه ای است. ژئوپولیتیک که به طور سنتی بر اساس اطلاعات، دیدگاهها و تکنیک های جغرافیایی به مسائل سیاست خارجی کشورها می پردازد، یک نوع جغرافیای سیاسی کاربردی^{۲۱} قلمداد می شود. ژئوپولیتیک پدیده های سیاسی را در فضای درونی یک کشور مورد بحث قرار می دهد که به طور سنتی شامل مفاهیمی مانند مرز، ملت، حکومت و سرزمین است.

^{۱۶} Pierre Marie Gallois

^{۱۷} Geopolitique, les voies de la puissance

^{۱۸} Kathleen Braden

^{۱۹} Fred M Shelly

^{۲۰} Foreign Policy

^{۲۱} Applied

نظر به این که یک کشور در بطن مطالعات جغرافیای سیاسی جای دارد از پیوند سه عامل ملت، حکومت و سرزمین، کشور تشکیل می‌شود؛ بنابراین همه موضوعات مرتبط با این مفاهیم، مانند ریشه‌یابی مسائل قومی^{۲۲}، جریان‌های مهاجرت^{۲۳}، تحلیل قدرت سیاسی^{۲۴} نواحی شهری، تحلیل فضایی^{۲۵} قدرت سیاسی در سطح کشور، تقسیمات کشوری و رقابت‌های مکانی، دولت محلی^{۲۶}، تمرکز^{۲۷} و عدم تمرکز قدرت سیاسی جغرافیای انتخابات، از جمله مسائل مرتبط با کشور هستند که امروزه در ژئوپولیتیک مورد توجه و بررسی قرار می‌گیرند.

از طرف دیگر، در حوزه مسائل جهانی نیز که قلمرو مطالعات ژئوپولیتیک است، به طور سنتی درباره مناسبات قدرت در سطح جهان و راه‌های دستیابی به قدرت جهانی و افزایش آن بحث و بررسی می‌شود. در حال حاضر تحولاتی که در سیاست جهان روی داده است تنوع بیشتری به مباحث ژئوپولیتیک بخشیده است. بررسی این مفاهیم در بستر زمان و مکان کمک شایان توجهی به روند اداره امور و کشور داری بهتر می‌کند. در عصر حاضر، مطالعه روابط بین‌الملل، پژوهش‌های راهبردی^{۲۸}، به خصوص مباحث مربوط به ژئوپولیتیک، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

از آن جا که ژئوپولیتیک در واقع، نتایج جغرافیایی یک سیاست است، در یک تحلیل ژئوپولیتیکی، اهتمام بر آن است که بین مراکز قدرت بین‌المللی و مناطق جغرافیایی رابطه برقرار شود و هدف از آن، تبیین نقش عوامل جغرافیایی در سیاست کشورهاست؛ زیرا وقایع سیاسی همیشه در یک محیط جغرافیایی اتفاق می‌افتد و عوامل جغرافیایی در روند پدیده‌های سیاسی تأثیرگذار است. به نظر جیمز دوئرتی^{۲۹} و رابرت فالتزگراف^{۳۰} "بدون توجه به کلیه عوامل زیست محیطی، اعم از انسانی و غیرانسانی، ملموس و غیرملموس، محیط سیاسی بین‌المللی را به طور کامل نمی‌توان شناخت" (دوئرتی و فالتزگراف ۱۳۷۲: جلد اول، ۱۰۳)، یعنی

Ethnic Problem^{۲۲}Migration Progress^{۲۳}Political Power^{۲۴}Spatial Analysis^{۲۵}Local Government^{۲۶}Centralization^{۲۷}Strategic Research^{۲۸}James L. Dougherty^{۲۹}Robert L. Pfaltzgraff^{۳۰}